

Aansluiting bij de richtlijnen

Ministerie van LNV
Directie Juridische Zaken en Directie Natuur
November 2007

inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	(Woordelijk) omgezette richtlijnbe­palingen	3
3	Noodzakelijk voor inpassing in de Nederlandse rechtsorde	4
4	Omzetting­be­palingen die zich uitstrekken tot meer te beschermen soorten/waarden dan op grond van de richtlijnen strikt genomen nodig	5
5	Andere internationale verplichtingen	6
6	Nationale regeling	7
7	Niet-omgezette richtlijnbe­palingen	7
8	Conclusies	8
9	Aanbevelingen	8
10	Bijlage - Overzicht van als beschermd aangewezen in­heemse soorten	9
10.1	Zoogdieren	10
10.2	Reptielen en amfibieën	14
10.3	Vissen	16
10.4	Ongewervelden	17
10.5	Planten	20

1 INLEIDING

In het kader van het project Evaluatie van de Natuurwetgeving zijn de teksten van de Habitatrichtlijn en van de Vogelrichtlijn naast die van de Flora- en faunawet en onderliggende regelgeving en van de Natuurbeschermingswet 1998 gelegd. Dit om duidelijk in beeld te krijgen op welke punten/waarom de richtlijnen en nationale wetgeving uiteenlopen en vervolgens de keuze te kunnen maken of het wenselijk is om de verschillen te verkleinen of zelfs geheel weg te nemen door het aanpassen van de nationale regelgeving.

De vergelijking vindt plaats vanuit juridisch perspectief, niet op bestuurlijk niveau of vanuit het oogpunt van handhaving. Noodzakelijkerwijs is de beoordeling gemaakt naar huidige inzichten en huidige stand van het recht. In dit onderzoek worden de Vogel- en de Habitatrichtlijn afgezet tegen de nationale wetgeving die deze richtlijnen implementeert.

Dit document geeft de uitkomsten van de vergelijking. De vraag naar de wenselijkheid om nationale wetgeving aan te passen – mede in het licht van deze uitkomsten – zal in het eindrapport van de evaluatie worden beantwoord.

De verschillen tussen de richtlijnen en de Nederlandse wetgeving zijn in een zestal categorieën te clusteren. Deze categorieën worden in paragrafen 2 t/m 7 beschreven. Paragraaf 8 bevat de eindconclusie.

2 (WOORDELIJK) OMGEZETTE RICHTLIJNBEPALINGEN

Binnen deze categorie zijn twee subcategorieën te onderscheiden.

A. Noodzakelijk voor een juiste en volledige omzetting

Veel artikelen uit de nationale regelgeving zijn noodzakelijk voor een juiste en volledige omzetting van de richtlijnen. Voor sommige van deze artikelen geldt dat ook een andere vorm van implementatie gekozen had kunnen worden maar dat – zolang die andere vorm niet in regelgeving vastligt – het artikel niet gemist kan worden. Dit geldt voor de vergunningplicht voor bestaand gebruik onder de Natuurbeschermingswet 1998 die niet gemist kan worden tot het wetsvoorstel tot wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 in verband met de regulering van bestaand gebruik en enkele andere zaken¹ tot wet is verheven en in werking is getreden. Dit wetsvoorstel verbetert overigens ook de aansluiting bij de richtlijnen op een aantal punten. Hierop komt paragraaf 3 terug. Andere artikelen, zoals de bepaling dat een Natuurbeschermingswetvergunning slechts kan worden verleend indien uit de passende beoordeling de zekerheid is verkregen dat de natuurlijke kenmerken niet zullen worden aangetast behoudens daar genoemde uitzonderingen (artikel 19g van de Natuurbeschermingswet 1998), kunnen alleen op deze wijze een juiste en volledige omzetting garanderen.²

De bewoordingen van de richtlijnen verschillen onderling. De Flora- en faunawet kent één beschermingsregime voor vogels en andere dier- en plantensoorten. Daarom wijkt de Flora- en faunawet naar de letter soms af van (één van) de richtlijnen. Een voorbeeld: De Vogelrichtlijn verbiedt het vernielen of beschadigen van nesten en het verstoren van vogels, met name tijdens het broedseizoen. De Habitatrichtlijn verbiedt meer. De Habitatrichtlijn verbiedt het beschadigen of vernielen van de voortplantings- of rustplaatsen van de dieren van de soorten van bijlage IV en het verstoren van die dieren, vooral tijdens de periodes van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek.

¹ Kamerstukken I 2007/08, 31 038, nr. A.

² De precieze formulering kan uiteraard wel worden aangepast als ook het bevoegd gezag maar het criterium “geen aantasting van de natuurlijke kenmerken” en de voorwaarden voor uitzondering moeten in de nationale regelgeving ongewijzigd blijven.

Artikel 11 *Flora- en faunawet* verbiedt nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van beschermde dieren te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren. Dit betekent dat voor vogels ook voortplantings- en vaste rust- en verblijfsplaatsen beschermd zijn. Dat gaat verder dan nesten, tijdens het broedseizoen, en is gevolg van de wens om beide richtlijnen in één regime om te zetten.

Terzijde wordt opgemerkt dat er één inbreukprocedure tegen Nederland loopt. De habitatrichtlijngebieden op de communautaire lijst zijn niet beschermd op de door de richtlijn voorgeschreven wijze.³ Een oplossing zou zijn dat de minister van LNV gebruik maakt van de bestaande wettelijke bevoegdheid om deze gebieden voorlopig aan te wijzen. Deze tekortkoming kan ook worden opgelost door de wetgeving aan te passen. Er is een wetsvoorstel dienaangaande aangehangig bij de Eerste Kamer.⁴ Nu de wet op zich de mogelijkheid kent om de gebieden op de communautaire lijst de benodigde bescherming te bieden, is de wetgeving op zich in orde. Het wetsvoorstel voorziet in een andere wijze van omzetting: de Minister van LNV hoeft gebieden op de communautaire lijst niet meer voorlopig aan te wijzen. De plaatsing op de communautaire lijst zelf brengt met zich dat de vergunningplicht en andere beschermingsmaatregelen uit de wet van toepassing zijn. Het wetsvoorstel verbetert ook de aansluiting bij de richtlijnen door de richtlijnbevestigingen meer woordelijk over te nemen. Zo wordt voorgesteld om de vergunningplicht te laten bestaan voor projecten en andere handelingen die een *significant* verstoring effect kunnen hebben nu de Habitatrichtlijn spreekt over het voorkomen van storende factoren, voor zover die factoren een significant effect kunnen hebben. Een passende beoordeling zal enkel worden voorgeschreven voor projecten en niet voor andere handelingen. Het woord 'nieuwe' dat nu in het artikel over de passende beoordeling staat zal worden geschrapt. Uit jurisprudentie blijkt dat ook bestaand gebruik soms moet worden aangemerkt als een project dat significante gevolgen kan hebben

B. Omzetting van uitzonderingsbepalingen

De tweede subcategorie betreft de bepalingen die door de richtlijn toegestane uitzonderingen op strikte bescherming implementeren. Aangezien de richtlijnen minimumharmonisatie betreffen hoeven de uitzonderingsmogelijkheden niet geïmplementeerd te worden voor een juiste en volledige omzetting van de richtlijn. Een lidstaat mag strenger zijn en hoeft niet alle afwijkingen op het verbod om niet te verstoren etc. over te nemen. Waar dit wel gebeurt, blijft het omzetting van richtlijnbevestigingen. Zo zijn bepaalde ontheffings- en vrijstellingsmogelijkheden voor beheer en schadebestrijding implementatie van artikel 16 van de Habitatrichtlijn en artikel 9 van de Vogelrichtlijn.

3 NOODZAKELIJK VOOR INPASSING IN DE NEDERLANDSE RECHTSORDE

Een deel van de nationale regelgeving is geen (woordelijke) omzetting van de richtlijnbevestigingen maar wel noodzakelijk om de uitvoering van de richtlijnen op nationaal niveau goed te organiseren en te laten voldoen aan hier geldende beginselen met betrekking tot bekendmaking, overheidsaansprakelijkheid voor rechtmatige overheidsdaad en dergelijke.

³ De selectie van gebieden die moeten worden beschermd op basis van de Habitatrichtlijn vindt plaats in een drietrapsraket: (1) de lidstaten melden potentiële gebieden aan bij de Europese Commissie, (2) de Europese Commissie stelt de communautaire lijst van beschermingswaardige gebieden vast en (3) de lidstaten wijzen de gebieden op de communautaire lijst aan. Al vanaf het moment dat de gebieden op de communautaire lijst staan moeten zij de bescherming genieten overeenkomstig artikel 6, tweede, derde en vierde lid, van de Habitatrichtlijn.

⁴ Kamerstukken II 2007/08, 31 038, nr. A.

A. Procedurele bepalingen

Het gaat enerzijds om bepalingen waarin staat beschreven welk orgaan welke rol heeft in de uitvoering en handhaving, hoe deze rol moet worden vervuld en welke procedure gevolgd moet worden.

Concrete voorbeelden zijn artikel 3, tweede lid, van de Flora- en faunawet waarin wordt bepaald wanneer de aanwijzing van een plantensoort als beschermde soort bij ministeriële regeling geschiedt, artikel 7, vierde lid, van de Flora- en faunawet waar de bekendmaking van de rode lijst-soorten is geregeld, de artikelen over het Faunafonds en artikelen 41 tot en met 45 van de Natuurbeschermingswet 1998 over de procedure van de vergunningverlening.

B. Andere inpassing in de nationale rechtsorde

Anderzijds zijn er ook bepalingen die in de Nederlandse rechtsorde niet gemist kunnen worden vanuit het oogpunt van behoorlijke wetgeving/behoorlijk bestuur. Dit geldt bijvoorbeeld voor schadevergoedingsregelingen. Ook de verplichting voor een jachtaktehouder om zich te verzekeren met de daarbij behorende Regeling vaststelling model bewijs van verzekering zou tot deze categorie gerekend kunnen worden. Naar Nederlandse maatstaven zou het onaanvaardbaar zijn dat iemand die gewond raakt door iemand die de jacht beoefent, hiervoor geen compensatie ontvangt van de jager. Deze bepalingen zouden echter ook gerekend kunnen worden tot puur nationale regelingen (zie paragraaf 6). De Regeling tarieven Flora- en faunawet waarin de tarieven voor de afgifte en wijziging van ontheffingen, vergunningen en andere documenten zijn opgenomen, kan ook in elk van beide categorieën worden ingedeeld, afhankelijk van de visie op de taken van de overheid.

Daarnaast kent de Flora- en faunawet een aantal verdergaande verboden dan de richtlijnen. Deze verboden zijn bedoeld om controle en handhaving van wel rechtstreekse implementatie makkelijker te maken. Voorbeelden zijn het verbod om in het veld een geweer te dragen zonder voorzien te zijn van een jachtakte en het verbod om zich met bepaalde vangmiddelen buiten gebouwen te bevinden. Dergelijke bepalingen liggen ook in het verlengde van de eisen die de richtlijnen stellen en zijn bedoeld voor een goede inpassing in de Nederlandse rechtsorde. Dit geldt ook voor het ontbreken van het woord "opzettelijk" in de artikelen 8, 9 en 12 (verbod op plukken, vernielen e.d. van planten, op het doden, verwonden en vangen van dieren en op het vernielen of rapen van eieren). Volgens de Habitatrichtlijn hoeft alleen opzettelijk handelen verboden worden maar er moeten ook maatregelen genomen worden om te voorkomen dat het bij toeval vangen en doden geen significante negatieve weerslag heeft op de betrokken soorten. Bovendien is handhaving (in het bijzonder met betrekking tot de bewijslast) makkelijker.

4 OMZETTINGSBEPALINGEN DIE ZICH UITSTREKKEN TOT MEER TE BESCHERMEN SOORTEN/WAARDEN DAN OP GROND VAN DE RICHTLIJNEN STRIKT GENOMEN NODIG

De bescherming van de Natura 2000-gebieden die vroeger als beschermd natuurmonument of staatsnatuurmonument waren aangewezen, geldt niet alleen de soorten en habitattypen waarvoor de gebieden in Brussel zijn aangemeld c.q. bij de Europese Commissie zijn gerapporteerd, maar ook voor andere waarden die een aanwijzing als natuurmonument destijds rechtvaardigden, zoals het natuurschoon. Het natuurschoon is niet iets wat de richtlijnen op zich beogen te beschermen. Dit is de uitkomst van de politieke discussie die destijds is gevoerd.

De algemene verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet gelden voor meer soorten dan alleen de soorten op de bijlagen bij de richtlijnen. Er zijn immers meer soorten aangewezen als beschermde inheemse of uitheemse soort. Voor deze 'extra' soorten worden soms wel meer ontheffings- en vrijstellingsmoge-

lijkheden geschapen in AMvB's en/of ministeriële regelingen dan voor de soorten op de bijlagen bij de richtlijnen. Zo bepaalt artikel 6 van de Flora- en faunawet dat de bescherming kan worden beperkt naar gelang de ontwikkelingsstadia. Dat is niet toegestaan voor Habitatrictlijnsoorten. Ook prepareren is alleen in uitzonderingsgevallen toegestaan met betrekking tot bijlage IV-Habitatrictlijnsoorten (zie par. 6). De woelrat is een beschermde soort. Alle zoogdieren in Nederland, met uitzondering van de zwarte rat, de bruine rat en de huismuis, worden immers op grond van artikel 4 van de Flora- en faunawet als beschermde inheemse diersoort aangemerkt. De woelrat verkeert in gunstige staat van instandhouding en brengt op grote schaal schade toe. Daarom geldt er een landelijke vrijstelling voor schadebestrijding. Andere soorten zijn echter net zo strikt beschermd als richtlijnsoorten. Hierbij wordt opgemerkt dat op bijlagen bij het Verdrag van Bern meer te beschermen soorten staan dan op bijlagen bij de richtlijnen. Nederland beschermt echter ook soorten die noch volgens de richtlijnen noch volgens het Verdrag van Bern beschermd hoeven te worden. Het kan uiteraard voorkomen dat een soort in Nederland zeldzaam is, maar in andere delen van Europa of de wereld niet. Voor een idee om welke soorten in Nederland zijn beschermd zonder dat hiertoe internationale verplichtingen bestaan is in de bijlagen voor elke op grond van artikel 3 of 4 Flora- en faunawet aangewezen soort aangegeven door welke richtlijnen en verdragen deze soort beschermd is. Voor deze soorten gelden de algemene verboden op verstoren, vangen, doden, etc. uit de Flora- en faunawet. De bijlagen geven niet aan welke ontheffings- en vrijstellingsmogelijkheden voor elk van deze soorten gelden.

Voor de jacht geldt dat deze in Nederland niet op alle soorten is toegestaan waarvoor dat Europeesrechtelijk gezien wél is toegestaan. Zo mag volgens de Vogelrichtlijn gejaagd worden op de in bijlage II/1 van die richtlijn genoemde soorten. In Nederland behoren slechts drie vogelsoorten tot de diersoorten waarop gejaagd mag worden. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de definitie van 'jacht' in de Flora- en faunawet beperkter is dan onder de Vogelrichtlijn. Het ver- en bejagen van vogels met geweren voor beheer en schadebestrijding ziet de Vogelrichtlijn ook als jacht. Dit betekent dat de artikelen die daarover gaan in de Flora- en faunawet en onderliggende regelgeving ook een invulling is van artikel 7 van de Vogelrichtlijn over jacht.

De aanwijzing van een beschermde leefomgeving op grond van artikel 19 van de Flora- en faunawet kan worden ingezet om adequaat beheer van landschapselementen te bevorderen overeenkomstig artikel 10 van de Habitatrictlijn maar is hiertoe niet beperkt. Overigens is er nog geen beschermde leefomgeving aangewezen.

5 ANDERE INTERNATIONALE VERPLICHTINGEN

De wetten bieden ook de basis om andere internationale verplichtingen met betrekking tot natuurbehoud dan die op basis van de Vogelrichtlijn en de Habitatrictlijn uit te voeren.

Een bijzondere plaats neemt in dit verband de CITES-regelgeving in. Nederland is partij bij het CITES-Verdrag (in het Nederlands de Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde uitheemse dieren en planten)⁵. De Europese CITES-Verordeningen implementeren dit internationaal verdrag. Een verordening geldt rechtstreeks en deze mag in de Europese rechtsorde niet worden omgezet in nationaal recht. Er moeten vaak wel uitvoeringsmaatregelen worden vastgelegd zoals de sancties op overtreding van de verordening en het bevoegd gezag/uitvoeringsorganisaties in Nederland. Een goed voorbeeld hiervan

⁵ Ondanks de titel van het verdrag gaat CITES niet alleen om uitheemse diersoorten. Ook van nature in Nederland voorkomende soorten kunnen onder CITES vallen. Dit geldt bijvoorbeeld voor bepaalde roofvogels en uilen.

is de Regeling aanwijzing douanekantoren beschermde dier- en plantensoorten. Met betrekking tot de CITES-Verordeningen bestaat daarnaast een aantal nadere regelingen voor de uitvoering ervan. Zo bepaalt de Regeling afgifte en kenmerken gesloten pootringen en andere merktekens de afmetingen en het gebruikte materiaal van de naadloze, gesloten pootring die volgens de Uitvoeringsverordening gebruikt moet worden voor het merken van in gevangenschap geboren en gefokte vogels. Er zijn ook elementen in de geest van de CITES-Verordening terug te vinden in de Flora- en faunawet. Dit geldt voor een aantal definitives, aanwijzing van soorten als beschermde uitheemse soorten en de verboden op bezit en handel. Het verbod van artikel 13 Flora en Faunawet (bezit en handel) is ruimer dan volgens de CITES-basisverordening nodig. Daarom staan in de Regeling vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora en faunawet vrijstellingen van het verbod voor CITES-soorten wanneer voldaan is aan bepalingen van de CITES-Verordening. Zonder een oordeel te vellen of de Europese CITES-Verordeningen naleving van alle aspecten van het CITES-Verdrag garandeert, lijkt het in ieder geval verstandig om in nationale wetgeving een basis te creëren waarop Nederland – wanneer dat nodig is – snel aan de verdragsverplichtingen kan voldoen.

Ook de Verdragen van Bern, Ramsar, Bonn, het Biodiversiteitsverdrag en het Werelderfgoedverdrag brengen verplichtingen met zich. Hiernaar heeft de Universiteit Tilburg onderzoek gedaan. De algemene conclusie van dit onderzoek is dat met de implementatie van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn grosso modo ook aan de verplichtingen van de verdragen wordt voldaan.

6 NATIONALE REGELING

Tot slot zijn er nog enkele bepalingen die geheel niet gebaseerd zijn op de richtlijnen. Voor de Natuurbeschermingswet 1998 gaat het om bescherming van beschermde natuurmonumenten en beschermde landschapsgezichten.

De Flora- en faunawet bevat regelingen ter bescherming van het welzijn van het dier. Bijvoorbeeld artikel 47 van de Flora- en faunawet dat bepaalt dat de jager het wild tegen onnodig lijden als gevolg van de uitoefening van de jacht te beschermen. Dit belang beoogen de richtlijnen niet te beschermen. Ook andere bepalingen hebben geen basis in de richtlijn, zoals het verbod op het bijvoeren van edelherten, damherten, reeën en wilde zwijnen.

Het Besluit prepareren van dieren is een nationale regeling, behalve waar het gaat om prepareren voor een onderwijs- of onderzoekinstelling. Dan kan het worden gezien als nationale invulling van artikel 16, eerste lid, onderdeel d, van de Habitatrichtlijn (onthefing op algemene verboden toegestaan ten behoeve van onderzoek en onderwijs). Alleen dan kan prepareren van ook bijlage IV-soorten worden toegestaan. Let wel: voor CITES-soorten is bezit met het oog op verkoop en in het verlengde daarvan prepareren niet toegestaan.

7 NIET-OMGEZETTE RICHTLIJNBEPALINGEN

Een aantal artikelen uit de richtlijnen is niet omgezet in nationale regelgeving. Het betreft:

1. verplichtingen voor het Rijk tot feitelijk handelen (deze worden conform aanwijzing 337a van de Aanwijzingen voor de regelgeving niet geïmplementeerd); Voorbeelden: het opstellen van een verslag over de toepassing van de genomen maatregelen; de nodige wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in werking doen treden om aan de richtlijn te voldoen.
2. bepalingen die geheel geen verplichtingen meebrengen voor de lidstaten of onderdanen van de lidstaten, zoals de bepalingen die zich richten tot EU-instellingen. Voorbeelden: De Commissie evalueert periodiek de bijdrage van Natura 2000 tot de verwezenlijking van de doelstellingen van de richt-

lijn; De Commissie wordt bijgestaan door een comité (de zogenaamde comitologieprocedure); de lidstaten kunnen beschermingsmaatregelen treffen die strenger zijn.

8 CONCLUSIES

Een vergelijking van de tekst van de richtlijnen met de tekst van de nationale regelgeving geeft een wisselend beeld. Sommige artikelen uit de richtlijnen zijn bijna woordelijk terug te vinden in de wetten en/of onderliggende regelgeving. Andere richtlijnbevestigingen zijn niet omgezet. Weer andere artikelen in nationale regelgeving hebben geen (rechtstreekse) basis in de richtlijnen. Dit hoeft geen verbazing te wekken. Het gaat immers om omzetting van richtlijnen met minimumvereisten waarbij de lidstaat een zekere beoordelingsmarge heeft om de meest geschikte middelen voor implementatie te kiezen en om meer belangen, gebieden en soorten te beschermen.

De meeste bepalingen in de nationale regelgeving zijn direct of indirect verbonden met de uitvoering van de Vogelrichtlijn en/of de Habitatrichtlijn of andere internationale verplichtingen.

Omdat bij de totstandkoming van de Flora- en faunawet gestreefd is naar het integreren van beschermingregimes is een ingewikkeld systeem ontstaan waarbinnen het moeilijk is te achterhalen of en zo ja, onder welke voorwaarden voor een bepaalde soort uitzonderingen op de algemene beschermingsverboden mogen worden gemaakt.

De integratie van beschermingregimes leidt er ook toe dat noch de Vogelrichtlijn noch de Habitatrichtlijn woordelijk zijn overgenomen. De richtlijnen verschillen immers onderling.

9 AANBEVELINGEN

- Het verdient aanbeveling om bij een eventuele herziening van de nationale wetgeving goed in kaart te brengen wat het betekent om beschermingregimes te integreren. Op dit moment wordt door de integratie met betrekking tot bepaalde soorten meer verboden dan volgens de Vogel- en/of de Habitatrichtlijn noodzakelijk is. Uit de wetsgeschiedenis blijkt niet dat destijds onderzocht is in hoeverre dat vanuit ecologisch oogpunt wenselijk is.
- Een onderscheid tussen de verschillende (dier)soorten bij de basis (met de internationale verplichtingen als uitgangsbasis) zou waarschijnlijk een transparanter systeem opleveren. In de toelichting zou dan aangegeven moeten worden waarom een soort in een bepaalde beschermingscategorie valt. Dat zou voor de buitenwereld een duidelijker beeld scheppen van de redenen waarom een soort op een bepaalde wijze beschermd wordt.

10 BIJLAGE - OVERZICHT VAN ALS BESCHERMD AANGEWEZEN INHEEMSE SOORTEN

- **Zoogdieren**
- **Reptielen en amfibieën**
- **Vissen**
- **Ongewervelden**
- **Planten**

10.1 Zoogdieren

In het navolgende overzicht zijn alle inheemse zoogdiersoorten vermeld die als beschermd zijn aangewezen op grond van artikel 4, eerste lid, onderdeel a, van de Flora- en faunawet.

De beschermde inheemse zoogdiersoorten zijn per familie in alfabetische volgorde op wetenschappelijke naam van de soort vermeld. In voorkomende gevallen worden, indien de wetenschappelijke benaming van de soort aanleiding zou kunnen geven tot misverstanden, die misverstanden door middel van voetnoten weggenomen.

Voor zover op soorten de CITES-verordening van toepassing is, is tussen haakjes aangegeven of de soorten zijn opgenomen in bijlage A, B, C of D van de verordening. De soorten die zijn opgenomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn zijn gemerkt met (IV). De soorten die zijn opgenomen in bijlage II van de Habitatrichtlijn zijn gemerkt met (II). De soorten die zijn opgenomen in bijlage V van de Habitatrichtlijn zijn gemerkt met (V). Soorten waar noch CITES, noch de Habitatrichtlijn, maar wel de Overeenkomst van Bern op van toepassing is zijn gemerkt met (CB).

MAMMALIA (ZOOGDIEREN)

INSECTIVORA

Erinaceidae (egels)

Erinaceus europeus (CB)
(egel)

Soricidae (spitsmuizen)

Crocidura leucodon (CB)
(veldspitsmuis)

Crocidura russula (CB)
(huisspitsmuis)

Neomys fodiens (CB)
(waterspitsmuis)

Sorex araneus (CB)
(gewone bosspitsmuis)

Sorex coronatus (CB)
(tweekleurige bosspitsmuis)

Sorex minutus (CB)
(dwergspitsmuis)

Talpidae (mollen)

Talpa europea
(mol)

CHIROPTERA

Rhinolophidae (hoefijzerneusvleermuizen)

Rhinolophus ferrumequinum (IV)
(grote hoefijzerneus)

Rhinolophus hipposideros (IV)
(kleine hoefijzerneus)

Vespertilionidae (gladneusvleermuizen)

Barbastella barbastellus (IV)
(mopsvleermuis)

Eptesicus serotinus (IV)
(laatvlieger)

Myotis bechsteinii (IV)
(Bechstein's vleermuis)

Myotis brandtii (IV)
(Brandt's vleermuis)

Myotis dasycneme (IV) (II)

(meervleermuis)
 Myotis daubentonii (IV)
 (watervleermuis)
 Myotis emarginatus (IV) (II)
 (ingekorven vleermuis)
 Myotis myotis (IV) (II)
 (vale vleermuis)
 Myotis mystacinus (IV)
 (baardvleermuis)
 Myotis nattereri (IV)
 (franjestaat)
 Nyctalus leisleri (IV)
 (bosvleermuis)
 Nyctalus noctula (IV)
 (rosse vleermuis)
 Pipistrellus nathusii (IV)
 (Nathusius' dwergvleermuis)
 Pipistrellus pipistrellus (IV)
 (gewone dwergvleermuis)
 Pipistrellus pygmaeus⁶ (IV)
 (kleine dwergvleermuis)
 Plecotus auritus (IV)
 (gewone grootoorvleermuis)
 Plecotus austriacus (IV)
 (grijze grootoorvleermuis)
 Vespertilio murinus (IV)
 (tweekleurige vleermuis)

LAGOMORPHA

Leporidae (hazen en konijnen)
 Lepus europeus
 (haas)
 Oryctolagus cuniculus
 (konijn)

RODENTIA

Castoridae (bevers)
 Castor fiber (IV) (II)
 (bever)
 Cricetidae (hamsters)
 Cricetus cricetus (IV)
 (hamster)
 Gliridae (slaapmuizen)
 Eliomys quercinus (CB)
 (eikelmuis)
 Muscardinus avellanarius (IV)
 (hazelmuis)
 Microtidae (woelratten en -muizen)
 Arvicola terrestris
 (woelrat)
 Clethrionomys glareolus
 (rosse woelmuis)
 Microtus agrestis
 (aardmuis)
 Microtus arvalis
 (veldmuis)

⁶ Voorheen beschouwd als behorende tot *P. pipistrellus*.

- Microtus oeconomus arenicola (IV) (II)
 - (noordse woelmuis)
 - Pitymys subterraneus
 - (ondergrondse woelmuis)
- Muridae (ratten en muizen)
 - Apodemus flavicollis
 - (grote bosmuis)
 - Apodemus sylvaticus
 - (bosmuis)
 - Micromys minutus
 - (dwergmuis)
- Sciuridae (eekhoorns)
 - Sciurus vulgaris (CB)
 - (eekhoorn)
- CETACEA
- Delphinidae (dolfijnen)
 - Delphinus delphis (IV) (A)
 - (gewone dolfin)
 - Lagenorhynchus acutus (IV) (A)
 - (witflankdolfijn)
 - Lagenorhynchus albirostris (IV) (A)
 - (witsnuitdolfijn)
 - Tursiops truncatus (IV) (A)
 - (tuimelaar)
- Phocoenidae (bruinvissen)
 - Phocoena phocoena (IV) (II) (A)
 - (bruinvis)
- CARNIVORA
- Canidae (honden)
 - Vulpes vulpes
 - (vos)
- Felidae (katten)
 - Felis silvestris (A) (IV)
 - (wilde kat)
 - Lynx lynx (A) (IV)
 - (Euraziatische lynx)
- Mustelidae (marters en otters)
 - Lutra lutra (A) (IV)
 - (otter)
 - Martes foina (CB)
 - (steenmarter)
 - Martes martes (V)
 - (boomarter)
 - Meles meles (CB)
 - (das)
 - Mustela erminea (CB)
 - (hermelijn)
 - (Mustela nivalis (CB)
 - (wezel)
 - Mustela putorius (V)
 - (bunzing)
- PINNIPEDIA
- Phocidae (zeehonden)
 - Halichoerus grypus (II) (V)
 - (grijze zeehond)
 - Phoca vitulina (II) (V)

(gewone zeehond)

ARTIODACTYLA

Cervidae (herten)

Capreolus capreolus (CB)

(ree)

Cervus elaphus (CB)

(edelhert)

Dama dama (CB)

(damhert)

Suidae (zwijnen)

Sus scrofa

(wild zwijn)

10.2 Reptielen en amfibieën

In het navolgende overzicht zijn alle inheemse soorten reptielen en amfibieën vermeld die als beschermd zijn aangewezen op grond van artikel 4 van de Flora- en faunawet.

De beschermde inheemse reptielen en amfibieën zijn per familie in alfabetische volgorde op wetenschappelijke naam van de soort vermeld.

De soorten die zijn opgenomen in bijlage IV van de Habitatrictlijn zijn gemerkt met (IV). De soorten die zijn opgenomen in bijlage II van de Habitatrictlijn zijn gemerkt met (II). De soorten die zijn opgenomen in bijlage V van de Habitatrictlijn zijn gemerkt met (V). De soorten waarop de Habitatrictlijn niet, maar het Verdrag van Bern wel van toepassing is zijn gemerkt met (CB).

REPTILES (REPTIELEN)

SAURIA

Anguidae (hazelwormen)

Anguis fragilis (CB)
(hazelworm)

Lacertidae (hagedissen)

Lacerta agilis (IV)
(zandhagedis)

Lacerta vivipara (CB)
(levendbarende hagedis)

Podarcis muralis (IV)
(muurhagedis)

SERPENTES

Colubridae

Coronella austriacus (IV)
(gladde slang)

Natrix natrix (CB)
(ringslang)

Viperidae (adders)

Vipera berus (CB)
(adder)

AMPHIBIA (AMFIBIEËN)

CAUDATA

Salamandridae (salamanders)

Salamandra salamandra (CB)
(vuursalamander)

Triturus alpestris (CB)
(alpenwatersalamander)

Triturus cristatus (IV) (II)
(kamsalamander)

Triturus helveticus (CB)
(vinpootsalamander)

Triturus vulgaris (CB)
(kleine watersalamander)

ANURA

Bufoidea (padden)

Bufo bufo (CB)
(gewone pad)

Bufo calamita (IV)
(rugstreeppad)

Discoglossidae (schijftongkikkers)

Alytes obstetricans (IV)
(vroedmeesterpad)
Bombina variegata (IV) (II)
(geelbuikvuurpad)
Hylidae (boomkikkers)
Hyla arborea (IV)
(boomkikker)
Pelobatidae (knoflookpadden)
Pelobates fuscus (IV)
(knoflookpad)
Ranidae (kikkers)
Rana arvalis (IV)
(heikikker)
Rana esculenta (V)
(groene kikker)
Rana lessonae (IV)
(poelkikker)
Rana ridibunda (V)
(meerkikker)
Rana temporaria (V)
(bruine kikker)

10.3 Vissen

In het navolgende overzicht zijn alle inheemse vissoorten vermeld die als beschermd zijn aangewezen op grond van artikel 4 van de Flora- en faunawet.

De beschermde inheemse vissoorten zijn per familie in alfabetische volgorde op wetenschappelijke naam van de soort vermeld.

Voor zover op soorten de CITES-verordening van toepassing is, is tussen haakjes aangegeven of de soorten zijn opgenomen in bijlage A, B, C of D van de verordening. De soorten die zijn opgenomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn zijn gemerkt met (IV). De soorten die zijn opgenomen in bijlage II van de Habitatrichtlijn zijn gemerkt met (II). De soorten waarop noch de Habitatrichtlijn, noch CITES van toepassing is, maar waarop wel de Overeenkomst van Bern van toepassing is, zijn gemerkt met (CB).

PISCES (VISSEN)

ACIPENSERIFORMES

Acipenseridae (steuren)

Acipenser sturio (IV) (A)
(steur)

CYPRINIFORMES

Cyprinidae (karpers en barbelen)

Alburnoides bipunctatus (CB)
(gestippelde alver)

Phoxinus phoxinus
(elrits)

Rhodeus sericeus amarus (II)
(bittervoorn)

Cobitidae

Cobitis taenia (II)
(kleine modderkruiper)

Misgurnus fossilis (II)
(grote modderkruiper)

Noemacheilus barbatulus
(bermpje)

PETROMYZONTIFORMES

Petromyzontidae (prikken)

Lampetra fluviatilis (II) (V)
(rivierprik)

Lampetra planeri (II)
(beekprik)

SALMONIFORMES

Salmonidae (zalmen)

Coregonus oxyrinchus (IV)
(houting)

SCORPAENIFORMES

Cottidae

Cottus gobio (II)
(rivierdonderpad)

SILURIFORMES

Siluridae (meervallen)

Silurus glanis (CB)
(meerval)

10.4 Ongewervelden

In het navolgende overzicht zijn alle inheemse diersoorten vermeld die als beschermd zijn aangewezen op artikel 4, tweede en derde lid, van de Flora- en faunawet.

Het betreft hier ongewervelden. Deze diersoorten zijn gerangschikt per klasse (insekten, kreeften en weekdieren). Vervolgens is elk van deze klassen onderverdeeld in orden. De beschermde inheemse diersoorten zijn per orde in alfabetische volgorde op wetenschappelijke naam van de soort vermeld.

De soorten die zijn opgenomen in bijlage IV van de Habitatrictlijn zijn gemerkt met (IV). De soorten die zijn opgenomen in bijlage II van de Habitatrictlijn zijn gemerkt met (II). De soorten die zijn opgenomen in bijlage V van de Habitatrictlijn zijn gemerkt met (V). De soorten waarop de Habitatrictlijn niet van toepassing is, maar het Verdrag van Bern wel, zijn gemerkt met (CB).

INSECTA

COLEOPTERA (kevers)

- Cerambyx cerdo (IV)
(heldenbok)
- Dysticus latissimus (IV) (II)
(brede geelrandwaterroofkever)
- Graphoderus bilineatus (IV) (II)
(gestreepte waterroofkever)
- Lucanus cervus (II)
(vliegend hert)
- Osmoderma eremita (IV)
(juchtleerkever)

HYMENOPTERA (vliesvleugeligen)

- Formica polyctena
(kale rode bosmier)
- Formica pratensis
(zwartrugbosmier)
- Formica rufa
(behaarde rode bosmier)
- Formica truncorum
(stronkmier)

LEPIDOPTERA (vlinders)

- Aporia crataegi
(groot geaderd witje)
- Argynnis paphia
(keizersmantel)
- Boloria aquilonaris
(veenbesparelmoervlinder)
- Brenthis ino
(purperstrepparelmoervlinder)
- Clossiana euphrosyne
(zilervlek)
- Coenonympha arcania
(tweekleurig hooibeestje)
- Coenonympha hero (IV)
(zilvestreephooibeestje)
- Coenonympha tullia
(veenhooibeestje)
- Cupido minimus
(dwergblauwtje)

Cyaniris semiargus
 (klaverblauwtje)
Erynnis tages
 (bruin dikkopje)
Euphydrias aurinia (CB)
 (moerasparelmoervlinder)
Limnitis populi
 (grote ijsvogelvlinder)
Lycaeides idas
 (vals heideblauwtje)
Lycaon dispar (IV) (II)
 (grote vuurvlinder)
Maculinea arion (IV)
 (tijmblauwtje)
Maculinea nausithous (IV) (II)
 (donker pimperlblauwtje)
Maculinea teleus (IV) (II)
 (pimperlblauwtje)
Melitaea cinxia
 (veldparelmoervlinder)
Melitaea diamina
 (woudparelmoervlinder)
Nymphalis antiopa
 (rouwmantel)
Palaeochrysophanus hippothoe
 (rode vuurvlinder)
Plebejus argus
 (heideblauwtje)
Spialia sertorius
 (kalkgraslanddikkopje)
Strymonidia w-album
 (iepepage)
Thymelicus acteon
 (dwergdikkopje)

ODONATA (libellen)

Aeshna viridis (IV)
 (groene glazenmaker)
Leucorrhinia albifrons (IV)
 (witsnuitlibel)
Leucorrhinia cordalis (IV)
 (sierlijke witsnuitlibel)
Leucorrhinia pectoralis (IV) (II)
 (gevlekte witsnuitlibel)
Ophiogomphus cecilia (IV) (II)
 (gaffellibel)
Oxygastra curtisii (IV)
 (bronslibel)
*Sympecma paedisca*⁷ (IV)
 (noordse winterjuffer)
Stylurus flavipes (IV)
 (rivierrombout)

⁷ In bijlage IV van de Habitatrictlijn opgenomen als *Sympecma braueri*

CRUSTACEA

DECAPODA (kreeften)

Astacus astacus (CB)

(rivierkreeft)

GASTROPODA

STYLOMMATOPHORA (slakken)

Helix pomatia (CB)

(wijngaardslak)

*Anisus vorticulus*⁸ (IV)

(platte schijfhoren)

BIVALVIA

UNIONIDA (mossels)

Unio crassus (IV)

(Bataafse stroommossel)

⁸ Opgenomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Nog niet aangewezen op grond van de Flora- en faunawet

10.5 Planten

In het navolgende overzicht zijn alle inheemse plantensoorten vermeld die als beschermd zijn aangewezen op grond van artikel 3 van de Flora- en faunawet.

De plantensoorten zijn gerangschikt per familie. De beschermde inheemse plantensoorten zijn per familie in alfabetische volgorde op wetenschappelijke naam van de soort vermeld.

Voor zover op soorten de CITES-verordening van toepassing is, is tussen haakjes aangegeven of de soorten zijn opgenomen in bijlage A, B, C of D van de verordening. De soorten die zijn opgenomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn zijn gemerkt met (IV). Soorten die niet zijn opgenomen in bijlage IV, maar waar wel het Verdrag van Bern op van toepassing is, zijn gemerkt met (CB).

Vier soorten die in bijlage IV van de Habitatrichtlijn zijn opgenomen én in Nederland in het wild voorkomen, zijn nog niet als beschermd inheemse soort aangewezen onder de Flora- en faunawet. Dat betreft de volgende soorten:

- *Luronium natans* (drijvende waterweegbree)
- *Apium repens* (kruipend moerassscherm)
- *Proserpinus proserpina* (Teunisbloempijlstaart)
- *Anisus vorticulus* (platte schijfhoor).

AMARYLLIDACEAE

Leucojum aestivum
(zomerklokje)

APOCYNACEAE

Vinca minor
(kleine maagdenpalm)

ASPLENIACEAE

Asplenium adiantum-nigrum
(zwartsteel)

Asplenium scolopendrium
(tongvaren)

Asplenium trichomanes
(steenbreekvaren)

Asplenium viride
(groensteel)

Ceterach officinarum
(schubvaren)

ATHYRIACEAE

Cystopteris fragilis
(blaasvaren)

BUTOMACEAE

Butomus umbellatus
(zwanebloem)

CAMPANULACEAE

Campanula rapunculoides
(akkerklokje)

Campanula glomerata
(kluwenklokje)

Campanula latifolia
(breed klokje)

Campanula patula
(weideklokje)

Campanula persiciflora
(prachtklokje)

Campanula rapunculus
(rapunzelklokje)

Campanula rhomboidalis
 (bergklokje)
 Campanula rotundifolia
 (grasklokje)
 Campanula trachelium
 (ruig klokje)
CARYOPHYLLACEAE
 Dianthus deltoides
 (steenanjer)
COMPOSITAE
 Arnica montana
 (valkruid)
 Cirsium dissectum
 (Spaanse ruiter)
 Hieracium amplexicaule
 (stengelomvattend havikskruid)
CRUCIFERAE
 Arabis hirsuta sagittata
 (pijlscheefkelk)
 Erysimum cheiri
 (muurbloem)
CUPRESSACEAE
 Juniperus communis
 (jeneverbes)
DIPSACACEAE
 Dipsacus fullonum
 (grote kaardenbol)
DROSERACEAE
 Drosera anglica
 (lange zonnedaauw)
 Drosera intermedia
 (kleine zonnedaauw)
 Drosera rotundifolia
 (ronde zonnedaauw)
 Drosera X obovata⁹
 (bastaardzonnedaauw)
DRYOPTERIDACEAE
 Gymnocarpium robertianum
 (rechte driehoeksvaren)
GENTIANACEAE
 Gentiana cruciata
 (kruisbladgentiaan)
 Gentiana pneumonanthe
 (klokjesgentiaan)
 Gentianella amarella
 (slanke gentiaan)
 Gentianella campestris
 (veldgentiaan)
 Gentianella ciliata
 (franjegentiaan)
 Gentianella germanica
 (Duitse gentiaan)
GRAMINEAE
 Catapodium rigidum
 (stijf hardgras)
LABIATAE
 Origanum vulgare

⁹ Hybride (*D. angelica* X *D. rotundifolia*)

- (wilde marjolein)
Salvia pratensis
 (veldsalie)
- LEGUMINOSAE
Lathyrus tuberosus
 (aardaker)
- LILIACEAE
Allium ursinum
 (daslook)
Colchicum autumnale
 (wilde herfsttijloos)
Fritillaria meleagris
 (wilde kievitsbloem)
Narthecium ossifragum
 (beenbreek)
Ornithogalum nutans
 (knikkende vogelmelk)
Ornithogalum umbellatum
 (gewone vogelmelk)
- LORANTHACEAE
Viscum album
 (maretak)
- MENYANTHACEAE
Menyanthes trifoliata (D)
 (waterdrieblad)
- MYRICACEAE
Myrica gale
 (wilde gagel)
- ORCHIDACEAE
Aceras anthropophorum (B)
 (poppenorchis)
Anacamptis purpurea (B)
 (hondskruid)
Cephalanthera damasonium (B)
 (bleek bosvogeltje)
Cephalanthera longifolia (B)
 (wit bosvogeltje)
Cephalanthera rubra (B)
 (rood bosvogeltje)
Coeloglossum viride (B)
 (groene nachtorchis)
Corallorhiza trifida (B)
 (koraalwortel)
*Dactylorhiza fuchsii*¹⁰ (B)
 (bosorchis)
Dactylorhiza incarnate (B)
 (vleeskleurige orchis)
*Dactylorhiza maculata*¹¹ (B)
 (gevlekte orchis)
Dactylorhiza majalis majalis (B)
 (brede orchis)
Dactylorhiza majalis praetermissa
 (rietorchis)
*Dactylorhiza sphagnicola*¹² (B)

¹⁰ Deze soort wordt ook wel aangemerkt als ondersoort van *D. maculata*.

¹¹ *D. fuchsii* (bosorchis) en *D. sphagnicola* (veenorchis) worden ook wel aangemerkt als ondersoorten van deze soort.

(veenorchis)
 Epipactis atrorubens (B)
 (bruinrode wespenorchis)
 Epipactis heeleborine (B)
 (brede wespenorchis)
 Epipactis muelleri (B)
 (geelgroene wespenorchis)
 Epipactis palustris (B)
 (moeraswespenorchis)
 Goodyera repens (B)
 (dennenorchis)
 Gymnadenia conopsea (B)
 (grote muggenorchis)
 Hammarbya paludosa (B)
 (veenmosorchis)
 Herminium monorchis (B)
 (honingorchis)
 Himantoglossum hircinum (B)
 (bokkenorchis)
 Liparis loeselii (IV) (II) (A)
 (groenknolorchis)
 Listera cordata (B)
 (kleine keverorchis)
 Listera ovata (B)
 (grote keverorchis)
 Neottia nidus-avis (B)
 (vogelnestje)
 Ophrys apifera (B)
 (bijenorchis)
 Ophrys insectifera (B)
 (vliegenorchis)
 Orchis coriophora (B)
 (wantsenorchis)
 Orchis mascula (B)
 (mannetjesorchis)
 Orchis militaris (B)
 (soldaatje)
 Orchis morio (B)
 (harlekijn)
 Orchis purpurea (B)
 (purperorchis)
 Orchis simian (B)
 (aapjesorchis)
 Orchis ustulata (B)
 (aangebrande orchis)
 Platanthera bifolia (B)
 (welriekende nachtorchis)
 Platanthera chlorantha (B)
 (bergnachtorchis)
 Pseudorchis albida (B)
 (witte muggenorchis)
 Spiranthes aestivalis (IV) (A)
 (zomerschroeforchis)
 Spiranthes spiralis (B)
 (herfstschoeforchis)

OSMUNDACEAE

Osmunda regalis

¹² Deze soort wordt ook wel aangemerkt als ondersoort van *D. maculata*.

(koningsvaren)
PAPAVERACEAE
Pseudofumaria lutea
(gele helmbloem)
POTAMOGETONACEAE
Zostera marina (CB)
(groot zeegras)
PRIMULACEAE
Primula elatior
(slanke sleutelbloem)
Primula veris
(gulden sleutelbloem)
Primula vulgaris
(stengelloze sleutelbloem)
RANUNCULACEAE
Caltha palustris
(dotterbloem)
SAXIFRAGACEAE
Parnassia palustris
(parnassia)
SCROPHULARIACEAE
Veronica longifolia
(lange ereprijs)
UMBELLIFERAE
Eryngium maritimum
(blauwe zeedistel)
URTICACEAE
Parietaria judaica
(klein glaskruid)
VIOLACEAE
Viola lutea calaminaria
(zinkviooltje)